

Filipczak-Kocur, Anna

Senatorowie i posłowie koronni na sejmie 1607 roku

Przegląd Historyczny 76/2, 291-303

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ANNA FILIPCZAK-KOCUR

Senatorowie i posłowie koronni na sejmie 1607 roku

Opracowanie sejmu 1607 r., jednego z sejmów rokoszowych, nastęcza trudności z powodu ubogiej dokumentacji, a przede wszystkim braku diariuszy¹. Poważnym uzupełnieniem tych niekompletnych źródeł może być publikowany tu wykaz senatorów (koronnych i litewskich) oraz posłów koronnych uczestniczących w obradach. Przyszły historyk tego sejm będzie dysponował pełnym składem senatu i około 73% składu izby poselskiej. Zabraknie tylko danych dotyczących poselskiej reprezentacji z Litwy.

*

Problem udziału senatorów w obradach sejmowych zaczął się pojawiać w literaturze od kilku zaledwie lat². Szczegółowe badania wykazały, że w pracach sejmowych angażowało się niewiele ponad 30% senatu. Na ile ustalenia te dadzą się odnieść do roku 1607, spróbuje wykazać w toku niniejszych rozważań. Materiał porównawczy obejmuje dwa sejmy z pierwszego dziesięciolecia panowania Zygmunta III (z lat 1589 i 1598), sześć kolejnych z ostatniego dziesięciolecia jego rządów (z lat 1626, 1627, 1628, 1629, 1631, 1632) oraz sześć kolejnych z okresu Władysława IV (z lat 1637, 1638, 1639, 1640, 1641), jak również dwa z okresu bezkrólewia po Zygmuncie III (konwokację i elekcję).

Procentowy udział senatorów na sejmie w 1607 roku obliczam w stosunku do 147 osobowego senatu, w tym: 113 senatorów z Korony, 27 z Litwy i 7 z Inflant. Na poszczególne kategorie urzędów przypadała następująca liczba miejsc: 16 biskupów, 35 wojewodów, 86 kasztelanów (37 większych i 49 mniejszych) oraz 10 ministrów. Wszystkich senatorów noszących tytuł kasztelanów liczę jednak razem, mimo że kasztelan: krakowski, wileński i trocki zajmowali miejsce wśród wojewodów. Natomiast do grupy wojewodów włączam starostę żmudzkiego. Wyodrębniłam grupę senatorów inflanckich, ponieważ nie można podzielić

¹ Jedyną pozycją na ten temat jest artykuł J. Maciszewskiego, *Sejm 1607 r. a zatamanie się planów reformy państwa*, [w:] *O naprawę Rzeczypospolitej XVII—XVIII*, Warszawa 1965, s. 35—47.

² Badania te zapoczątkował J. Seredyka artykułem złożonym do druku w 1978 r., a opublikowanym w roku następnym: *Senatorowie Rzeczypospolitej na sejmach 1629—1632*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Historia” XVI, 1979, s. 43—54. Kolejne prace na ten temat: W. Czapliński, A. Filipczak-Kocur, *Udział senatorów w pracach sejmowych za Zygmunta III i Władysława IV*, PH t. LXIX, 1978, z. 4, s. 665—676; A. Filipczak-Kocur, J. Seredyka, *Senatorowie na sejmach okresu wojny pruskiej ze Szwecją (1626—1629)*, „Sprawozdania OTPN”, 1980, nr 17, s. 21—35; także, *Senatorowie i posłowie na sejm „pacyfikacyjny” z 1589 roku*, CzP-H t. XXXIV, 1982, z. 2, s. 197—213; W. Kaczorowski, *Senatorowie na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 roku*, tamże t. XXXV, 1983, z. 1, s. 221—233.

ich równo między Koronę i Litwę, chociaż te funkcje sentsorskie sprawowane były na zasadzie alternacji. Są to kryteria przyjęte przez profesora Władysława Czaplńskiego w naszym wspólnym artykule. W celach porównawczych zachowuję je w moich rozważaniach. Ustawowa liczba miejsc w senacie spowodowała konieczność policzenia dwa razy osób sprawujących podwójne godności. Dotyczy to Macieja Pstrokońskiego biskupa przemyskiego, a zarazem kanclerza wielkiego koronnego oraz Wawrzyńca Gembickiego biskupa chełmińskiego i równocześnie podkanclerzego koronnego.

W obradach sejmku 1607 r. uczestniczyło 53 senatorów, reprezentujących 55 urzędów, co stanowiło 37,4% ogólnej liczby miejsc w senacie. Na przebadanych dwu sejmach pierwszego dziesięciolecia panowania Zygmunta III średnia frekwencja wyniosła 46 senatorów czyli 32,6% kompletu senatu. Natomiast w ostatnich latach jego panowania analogiczne wielkości były następujące: obecnych 43 senatorów czyli 29,2% senatu. Za Władysława IV bywało obecnych 30 senatorów czyli 20% senatu. Sejm 1607 roku odznacza się identyczną frekwencją jak sejmy 1627 roku i 1631 roku, kiedy obecnych było także 55 senatorów. Nie odbiega on poza tym od sejmów pierwszych lat panowania Zygmunta III, ani od sejmów okresu 1506-1540, ponieważ, według ustaleń W. Uruszczaaka, na obrady przybywała wówczas 1/3 senatu³. Imienny wykaz senatorskich uczestników sejmku 1607 roku przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Wykaz senatorów uczestniczących w obradach sejmku w 1607 roku¹

Lp.	Imię i nazwisko	Piastowany urząd
1	2	3
1	Bernard Maciejowski	arcybiskup gnieźnieński
2	Jan Zamoyski	arcybiskup lwowski
3	Piotr Tylicki	biskup krakowski
4	Benedykt Woyna	biskup wileński
5	Marcin Szyszkowski	nominat płocki
6	Szymon Rudnicki	biskup warmiński
7	Maciej Pstrokoński	biskup przemyski
8	Wawrzyniec Gembicki	biskup chełmiński
9	Krzysztof Kazimierski	biskup kijowski
10	Paweł Wołucki	biskup kamieniecki
11	Otto Szenking	biskup inflancki
12	Janusz Ostrogski	kasztelan krakowski
13	Hieronim Gostomski	wojewoda poznański
14	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł	wojewoda wileński
15	Jerzy Mniszech	wojewoda sandomierski
16	Hieronim Chodkiewicz	kasztelan wileński
17	Aleksander Chodkiewicz	wojewoda trocki
18	Aleksander Koniecpolski	wojewoda sieradzki
19	Adam Czarnkowski	wojewoda łęczycki

³ W. Uruszczaak, *Sejm walny koronny w latach 1506-1540*, Warszawa 1980, s. 32

1	2	3
20	Jan Karol Chodkiewicz	starosta żmudzki, hetman wielki litewski
21	Stanisław Golski	wojewoda ruski
22	Jakub Pretficz	wojewoda podolski
23	Teodor Tyszkiewicz	wojewoda nowogródzki
24	Stanisław Krasieński	wojewoda płocki
25	Jan Zawisza	wojewoda witebski
26	Tomasz Gostomski	wojewoda mazowiecki
27	Zbigniew Ossoliński	wojewoda podlaski
28	Jerzy Kostka	wojewoda małborski
29	Jan Ostroróg	kasztelan poznański
30	Stanisław Tarnowski	kasztelan sandomierski
31	Adam Stadnicki	kasztelan kaliski
32	Andrzej Przyjemski	kasztelan gnieźnieński
33	Aleksander Hołowczyński	kasztelan żmudzki
34	Stanisław Żółkiewski	kasztelan lwowski, hetman polny koronny
35	Stanisław Działyński	kasztelan elbląski
36	Maciej Lenk	kasztelan derptski
37	Szczęśny Słupecki	kasztelan żarnowski
38	Jan Roszkowski	kasztelan przemęcki
39	Jan Romiszewski	kasztelan rospierski
40	Wacław Kielczewski	kasztelan biechowski
41	Janusz Grzymałowski	kasztelan bydgoski
42	Jakub Szczawiński	kasztelan brzeziński
43	Konstanty Plichta	kasztelan sochaczewski
44	Stanisław Warszycki	kasztelan warszawski
45	Adam Kossobudzki	kasztelan wyszogrodzki
46		kasztelan zakroczymski
47	Zygmunt Myszkowski	marszałek wielki koronny
48	Krzysztof Dorohostajski	marszałek wielki litewski
49	Maciej Pstrokoński	kanclerz wielki koronny
50	Lew Sapieha	kanclerz wielki litewski
51	Wawrzyniec Gembicki	podkanclerzy koronny
52	Gabriel Woyna	podkanclerzy litewski
53	Jan Firlej	podskarbi wielki koronny
54	Hieronim Wollowicz	podskarbi wielki litewski
55	Piotr Wiesiołowski	marszałek nadworny litewski

Źródło: BRacz, rkps 34, k. 94; BCzart., rkps 339, k. 375; BOss., rkps 6603, k. 561—565.

¹ Poza źródłami pochodzącymi z okresu sejmu i wykazanymi w tabeli 1, wykorzystałam uniwersał Zygmunta III z obozu pod Warszawą z 25 czerwca 1607. Jakkolwiek został on napisany po zakończeniu sejmu, podpisali go posłowie obecni na sejmie. Sądząc więc, że podpisy senatorskie są podpisami tych, którzy wzięli udział w obradach.

Najwyższą frekwencję w 1607 roku można odnotować w grupie ministrów. Przybyli oni w 90%. Brakło tylko marszałka nadwornego koronnego Mikołaja Wolskiego. Podobne wyniki uzyskano dla wcześniej już przebadanych sejmów zarówno za Zygmunta III jak i Władysława IV. Także w pierwszej połowie XVI wieku ministrowie bywali zazwyczaj w komplecie, jak stwierdził W. U r u s z c z a k.

Nieco gorszą, ale jeszcze dobrą frekwencją odznaczyli się biskupi. Obecni stanowili 68,7% tej kategorii senatorów. W pierwszych latach panowania Zygmunta III brali udział przeciętnie w 46,9%, w ostatnich latach w 43,7%, za Władysława IV w 47%, natomiast za Zygmunta Staro- go aż w 75%.

Na sejm 1607 roku przybyło 42,8% wojewodów. Procent ich uczest- nictwa jest zbliżony do wyników uzyskanych dla pierwszych lat pano- wania Zygmunta III, kiedy przeciętna obecność wynosiła 45,3%, nato- miast jest wyższy od analogicznych wielkości u schyłku jego panowa- nia — 37,1% oraz od czasów Władysława IV, gdy przybywali oni tylko w 18%. Za Zygmunta Staro- go brali udział na sejmach aż w 70%.

Frekwencja kasztelanów w 1607 roku wynosiła 23,3% wszystkich se- natorów tej kategorii. Ich udział w obradach w miarę upływu czasu zmniejszał się. W pierwszej połowie XVI wieku wynosił około 20%, u schyłku tegoż wieku jeszcze około 20,5%, w końcu panowania Zyg- munta III już 16,3%, a za Władysława IV tylko 11,5%.

Udział w obradach kasztelanów większych w stosunku do kasztela- nów mniejszych wynosi 10 : 10, a procentowo 27,0% : 20,4%. Rezultaty badań nad sejmikami w XVII wieku wskazują, że uczestnictwo tej ka- tegorii senatorów zmniejszyło się w porównaniu z wiekiem XVI.

Na sejmie w 1607 roku reprezentowano 55 urzędów senatorskich. Li- czebność reprezentacji poszczególnych kategorii urzędów ilustruje tabela 2.

Tabela 2

Skład obradującego senatu w 1607 roku

Urzędy	Liczba obecnych	% w stosunku do obradującego senatu
biskupi	11	20,0
wojewodowie	15	27,2
kasztelanowie	20	36,4
ministrowie	9	16,4
ogółem	55	100

Podobnie jak w porównywanych okresach, najliczniejszą procentowo grupę stanowili kasztelanowie, po nich wojewodowie, kolejno biskupi i ministrowie.

Udział Litwinów ilustruje tabela 3, zawierająca liczbę obecnych, ich procent w stosunku do miejsc przypadających na poszczególne kategorie urzędów oraz w stosunku do liczby obecnych na obradach senatorów li- tewskich.

Na obrady przybyli wszyscy ministrowie, a pozostali senatorowie w 50%. W porównaniu z koronnymi okazali się bardziej obowiązkowi. Frekwencja Litwinów na badanym sejmie korzystnie wyróżnia się na tle porównawczym.

Tabela 3

Udział senatorów litewskich na sejmie w 1607 roku

Urzędy	Liczba obecnych	% w stosunku do miejsc w senacie	% w stosunku do obecnych Litwinów
biskupi	1	50	7,6
województwie	5	50	38,5
kasztelanowie	2	50	15,4
ministrowie	5	100	38,5
ogółem	13	—	100

Prezentowany materiał stanowi jedynie wyjście do szerszych rozważań w przyszłości na temat roli, jaką odegrali poszczególni członkowie senatu na obradach tego ważnego sejmku.

*

Spośród 38 sejmów odbytych za Zygmunta III (licząc od koronacji) znany jest pełny skład koronny obradującej izby poselskiej tylko jednego sejmku — „pacyfikacyjnego” z 1589 roku. Wykaz ten sporządzony celem wypłacenia diet poselskich, zamieszczony w rachunku sejmowym nr 33 opublikowała I. Kaniewska⁴. Badacze problematyki parlamentarnej w różny sposób ustalali reprezentację poselską. Przeważnie jednak rezultatem ich badań była reprezentacja wybrana, a nie obecna na obradach⁵. Współczesny historyk dziejów polskiego sejmku skazany jest prawie wyłącznie na niepełne informacje o składzie izby poselskiej, ponieważ diety w czasach Zygmunta III wypłacano tylko sporadycznie ze skarbu pospolitego bądź królewskiego⁶, a tym samym również rzadko sporządzano potrzebny do tego wykaz obecnych posłów. Do takich wyjątkowych przypadków należał sejm w 1607 roku, kiedy król dał „strawne” z własnego skarbu⁷, zapewne nie bez ukrytych intencji. W warunkach rokoszowych lepiej było optać przedstawicieli szlachty przybywających na sejm z własnych, królewskich pieniędzy, niż zostawić ten wydatek sejmikom.

Odnaleziony wykaz uczestników sejmku w 1607 roku zawarty w tabeli 4 różni się nieco od podobnych, znanych z czasów Zygmunta Augusta, Stefana Batorego, a także z sejmku w 1589 r. W wymienionych prze-

⁴ I. Kaniewska, *Postowie koronni na sejm warszawski w 1589 roku*, CzP-H t. XXXII, 1980, z. 2, s. 151—161.

⁵ J. Seredyka, *Sejm w Toruniu z 1626 roku*, Wrocław 1966, s. 163—167; J. Byliński, *Sejm z roku 1611*, Wrocław 1970, s. 221—224; A. Filipczak-Kocur, *Sejm zwyczajny z roku 1629*, Wrocław 1979, s. 104—107; J. Pietrzak, *Po Ceczorze i podczas wojny chocimskiej. Sejmiki przed sejmem zwyczajnym 1619 roku*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Historia” XVII, 1980, s. 40—44; J. Seredyka, *Postowie wybrani na sejm warszawski w 1627 roku*, „Kwartalnik Opolski” 1980, z. 3, s. 17—29; tenże, *Postowie Rzeczypospolitej na sejm „ratyfikacyjny” w 1629 roku*, „Sprawozdania OTPN”, 1977—1978, seria A, 1979, nr 15 s. 23—33.

⁶ Kwestię tę wyjaśniłam w artykule *Senatorowie i postowie na sejmie „pacyfikacyjnym”*, s. 204—206.

⁷ AGAD, ASK oddz. I, Ks. poborowa 175, k. 288—289.

Tabela 4

Wykaz posłów uczestniczących w obradach sejmu w 1607 r.

Województwo, ziemia	Imię, nazwisko, urząd posła	Uwagi, wypłacone diety
1	2	3
Prowincja Małopolska		
woj. krakowskie	—	posłowie nieobecni
z. oświęcimsko-zatorska	—	posłowie nieobecni
woj. sandomierskie ¹	1. Paweł Chocimowski, podsędek sandomierski 2. Piotr Gołuchowski, sekretarz królewski 3. Joachim Ocieski, starosta niegrodowy olsztyński 4. Piotr Gorajski 5. Joachim Tarnowski 6. Krzysztof Podłodowski nieobecny.	komplet 6 × 48 zł = 288 zł
woj. kijowskie ²	1. Samuel Hornostaj, podkomorzy kijowski 2. Konstanty Jelec 3. Stefan Niemirycz (Niemierzyc) 4. Fedor Proskura-Suszczański.	1 poseł ponad komplet 4 × 48 zł = 192 zł
woj. ruskie, ziemie: lwowska, przemyska, sanocka ³	1. Jan Świętosławski, podkomorzy przemyski 2. Piotr Oźga, sędzia ziemski lwowski 3. Andrzej Bierecki, podsędek przemyski 4. Jan Swoszowski, pisarz ziemski lwowski 5. Jan Milecki 6. Jerzy Stano nieobecny	komplet 6 × 48 zł = 288 zł
z. halicka ⁴	1. Adam Tyrawski, podsędek halicki 2. Adam Łychowski, pisarz ziemski halicki 3. Marcin Kazanowski 4. Jakub Kocieszynski 5. Jakub Potocki, starosta niegrodowy białokamiński 6. Krzysztof Chodorowski, nieobecny	komplet 5 × 48 zł = 240 zł
z. chełmska	1. Wacław Zamoyski 2. Jan Żółkiewski	komplet 2 × 48 zł = 96 zł
woj. wołyńskie ⁵	1. Jan Charliński, podkomorzy łucki 2. Adam Prusinowski, podkomorzy włodzimierski 3. Michał Chrynicki 4. Andrzej Kozika 5. Jan Łachodowski 6. Janusz Porycki, starosta niegrodowy iberpolski	komplet 6 × 48 zł = 288 zł
woj. podolskie	1. Andrzej Potocki, kasztelan kamieniecki 2. Jan Potocki, starosta grodowy kamieniecki 3. Wojciech Humnicki, stolnik podolski 4. Andrzej Hoiski	komplet 4 × 48 zł = 192 zł

1	2	3
woj. lubelskie ⁶	1. Piotr Czerny, chorąży lubelski 2. Jan Dzierżek, podsedek lubelski 3. Paweł Lubieniecki	komplet 3 × 48 zł = 144 zł
woj. belskie ⁷	1. Jan Daniłowicz, krajczy koronny, starosta grodowy belski 2. Rafał Dzeduszycki 3. Ludwik Miękicki 4. Kasper Prusinowski	komplet 4 × 48 zł = 192 zł
woj. braclawskie ⁸	1. Fedor Saszkowicz, podkomorzy braclawski 2. Wiktor Saszkiewicz, chorąży braclawski 3. Aleksander Kropiwnicki 4. Aleksander Piaseczyński	komplet 4 × 48 zł = 192 zł
Prowincja Wielkopolska		
woj. poznańskie ⁹	1. Janusz Grzymułowski, kasztelan bydgoski 2. Mikołaj Mielniński, kasztelan kamieński 3. Łukasz Mielżyński, podkomorzy kaliski 4. Paweł Koszutski, wojski poznański 5. Wojciech Dembiński, starosta niegrodowy orleński 6. Krzysztof Wysocki	komplet 6 × 48 zł = 288 zł
woj. kaliskie ¹⁰	1. Stanisław Rudnicki, podsedek kaliski 2. Mikołaj Mielżyński, podstoli kaliski 3. Marcin Żeroński, pisarz ziemski kaliski 4. Stefan Brudzyński 5. Ludwik Weiher 6. brak imienia Witosławski, nieobecny	komplet 5 × 48 zł = 240 zł
woj. sieradzkie i z. wieluńska	1. Stanisław Zapolski, podkomorzy sieradzki 2. Jan Biskupski, cześnik sieradzki 3. Mikołaj Gąsiński 4. Piotr Masłowski 5. Andrzej Ruskowski 6. Jan Żernicki	komplet 6 × 48 zł = 288 zł
woj. łęczyckie	1. Wacław Kielczewski, kasztelan biechowski 2. Jakub Karśnicki 3. Andrzej Ponętowski	brak 1 posła 3 × 32 zł = 96 zł
woj. brzesko-kujawskie	1. Krzysztof Rysiński 2. Jan Wielkostowski	komplet 2 × 32 zł = 64 zł
woj. inowrocławskie ¹¹	1. Stanisław Jemielski, skarbnik inowrocławski 2. brak imienia i nazwiska, wojski brzeski, nieobecny	komplet 2 × 32 zł = 64 zł

1	2	3
woj. malborskie ¹⁷	1. Jerzy Baliński, chorąży malborski 2. Fabian Czema, nieobecny	komplet 2 × 48 zł = 96 zł
woj. pomorskie ¹⁸	1. Reinhold Heidenstein, sekretarz królewski 2. Zygmunt Pawłowski 3. Stanisław Ciecholewski, nieobecny 4. Ernest Krokowski, nieobecny	brak 3 posłów 4 × 48 zł = 192 zł
woj. inflanckie	1. Samuel Kazanowski 2. Magnus Nolde	brak 4 posłów 2 × 48 zł = 96 zł

Źródło: AGAD, ASK, oddz. I, ks. poborowa 175, k. 288–289.

¹ AGAD, AR dz. II, nr 540: instrukcja woj. sandomierskiego z 7 maja 1607 r.; BRacz., rkps 34, k. 44. Paweł Chocimowski wymieniony w VL t. II, s. 440. Biogram Piotra Gorajskiego PSB t. VII, s. 283–285. Biogram Piotra Gołuchowskiego PSB t. VII, s. 265–266. Biogram Joachima Ocieskiego PSB t. XXIII, s. 513–514.

² Stefan Niemirycz, Fedor Suszczyński-Proskura i Saumel Hornostaj wymienieni w VL t. II, s. 435, 447. Biogram Piotra Ożgi PSB t. XXIV, s. 686–688.

³ AGiZ t. XX: *Lauda wszezeńskie*, Lwów 1909, s. 122: instrukcja wiszeńska z 27 marca 1607.

⁴ W podstawie źródłowej brak Jakuba Kocieszynskiego, wymienionego w instrukcji halickiej, zob. przyp. 9.

⁵ *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii izdawajemyj Komissieju dla razbora driewnich aktow cz. 2, t. I. Kijów 1861, nr VIII.*

⁶ BOss., rkps 6603, s. 539: pismo od posłów woj. lubelskiego na sejmik deputacki w 1607 r.; to samo w *Tekach Pawińskiego* nr 10, s. 97–98. Wymienieni są wszyscy posłowie lubelscy. Biogram Jana Dzierżka PSB t. VI, s. 160.

⁷ AGAD, AR dz. II, t. 4, nr 512: instrukcja belska z 27 marca 1607. Biogram Jana Daniłowicza PSB t. IV, s. 414–415.

⁸ W konstytucji sejmu 1607 r. wymieniony jako poseł Mikołaj, a nie Wiktor Saszkiewicz, chorąży braclawski (VL t. II, s. 440).

⁹ W podstawie źródłowej błędnie Jan, a nie Janusz Grzymułtowski, kasztelan bydgoski. Janusz wymieniony w instrukcji średzkiej z 3 kwietnia 1607 r. *akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego t. I (1572–1632), cz. 1 (1572–1616)*, wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1962, s. 374. Biogram Janusza Grzymułtowskiego PSB t. IX, s. 124. Biogram Mikołaja Mielżyńskiego PSB t. XX, s. 777–778. Biogram Łukasza Mielżyńskiego PSB t. XX, s. 786–787.

¹⁰ Biogram Mikołaja Mielżyńskiego PSB t. XX, 1975, s. 794.

¹¹ W podstawie źródłowej wymieniony wojski brzeski bez imienia i nazwiska z niewyraźną adnotacją. Być może został wyrugowany. Trudno jednak wytłumaczyć, dlaczego mu zapłacono.

¹² Biogram Jana Karnkowskiego PSB t. XIII, s. 76–77. Data mianowania podkomorzym podana na 1609 r. Biogram Nikodema Kossakowskiego PSB t. XIV, s. 283–284.

¹³ Augustyn Karwowski i Jan Grajewski wymienieni w VL t. II, s. 444. Natomiast Jan Wilski wymieniony jako Jan Wieski (tamże, s. 440). Jan Wilski i Stanisław Lasocki byli posłami ziemi czerskiej (Teki Pawińskiego nr 2, s. 43). Andrzej Ponikiewski i Piotr Jankucki byli posłami ziemi rożańskiej (instrukcja rożańska, BPAN Kraków, rkps 8337, k. 17). Biogram Feliksa Kryskiego PSB t. XV, s. 482–484.

¹⁴ Stanisław Skiwski wymieniony w VL t. II, s. 443.

¹⁵ Sebastian Ciechowski wymieniony w VL t. II, s. 440.

¹⁶ BCzart., rkps 975, s. 139–140: instrukcja grudziądzka z 1607 r. Samuel Białobłocki wymieniony w VL t. II, s. 440. Biogram Jana Działyńskiego PSB t. VI, s. 83.

¹⁷ Instrukcja grudziądzka z 1607 r.

¹⁸ Tamże. Biogram Reinholda Heidensteina PSB t. IX, s. 342–344.

strzegano skrupulatnie zasady placenia tylko obecnym uczestnikom obrad, natomiast w prezentowanym wyżej — również nieobecnym. Nie dało się niestety ustalić, kto pobierał pieniądze za nieobecnych w Warszawie. Takich przypadków odnotowano w wykazie dziewięć. Trudno wytlumaczyć, dlaczego nie potraktowano w ten sposób posła halickiego, Jakuba Kocieszyńskiego⁸, wybranego na sejmiku. Nie ma go w ogóle w wykazie. Jeszcze trudniej zrozumieć pominięcie Ludwika Weihera⁹, posła kaliskiego obecnego na obradach, a nie uwzględnionego przy wypłacie diet. Obu umieszczam w tabeli nr 4. Posłów wymieniam według hierarchii pełnionych przez nich urzędów¹⁰, pozostałych w kolejności alfabetycznej.

W okresie gdy zbierał się sejm 1607 roku, w izbie poselskiej powinno zasiadać 126 posłów z Korony, w tym nie więcej niż 12 z Prus Królewskich, 6 z Inflant oraz 48 z Litwy¹¹. Tymczasem na jego obrady przybyło 103 przedstawicieli Korony — 42 z Małopolski, 66 z Wielkopolski. Do kompletu reprezentacji małopolskiej brakowało 10 posłów: 6 z województwa krakowskiego, po jednym z ziemi oświęcimsko-zatorskiej, województwa sandomierskiego, województwa ruskiego i z ziemi halickiej. Natomiast województwo kijowskie przysłało jednego posła więcej ponad ustaloną liczbę. Z Wielkopolski zabrakło 11 posłów: po jednym z województw kaliskiego, łęczyckiego, inowrocławskiego i malborskiego, 2 z chełmińskiego i 5 z pomorskiego. Jednak z 2 posłów z województwa chełmińskiego zostało wybranych ponad obowiązującą liczbę i w ten sposób województwo to było reprezentowane przez przyjętą ilość mandatów. Z Inflant brakowało 4 posłów. Nieobecni stanowili 16,6% ustawowej liczby mandatów. Natomiast w 1589 r. do kompletu reprezentacji koronnej zabrakło tylko 4,0% (5 osób). Na stosunkowo dużej absencji w 1607 r. odbiły się niewątpliwie nastroje rokoszowe.

Z powodu braku źródeł nie da się przeprowadzić podobnych obliczeń dla reprezentacji litewskiej¹².

⁸ AGiZ t. XXIV: *Lauda halickie*, Lwów 1909, s. 21, instrukcja halicka z 19 marca 1607.

⁹ VL t. II, s. 452; wymieniony w konstytucji sejmu 1607 r. jako poseł obecny.

¹⁰ Kolejność posłów wynika z miejsca pełnionego urzędu w hierarchii godności ziemskich ustalonej wprawdzie dopiero w 1611 r. konstytucyjnie, ale zapewne wcześniej praktykowanej. Jest to następująca hierarchia: podkomorzy, starosta grodowy, chorąży, sędzia ziemski, stolnik, podczasy, podsedek, podstoli, cześnik, łowczy, wojski, pisarz ziemski i miecznik (J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 233). Przed wymienionymi stawiam dodatkowo kasztelanów mniejszych zasiadających w izbie poselskiej.

¹¹ S. Kutrzeba, *Sejm walny dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa (b. d.), s. 80; tenże, *Skład sejmu polskiego 1493—1793*, PH t. II, 1906, s. 324—325.

¹² Znani są następujący posłowie litewscy na sejm 1607 r.: z powiatu oszmiańskiego — Jarosz Piasecki, starosta gieranoński i Andrzej Ostrouch (instrukcja orszańska, BPAN Kraków, rkps 365, s. 20); z powiatu trockiego — Bohdan Ogiński, podkomorzy trocki i Teodor Lacki, pisarz polny litewski (instrukcja trocka, tamże, s. 32); z woj. połockiego — Aleksander Tyszkiewicz, pisarz ziemski połocki i Daniel Szczyt-Zabielski, pisarz grodzki połocki (instrukcja połocka, BPAN Kraków, rksp 360, s. 190); z woj. nowogródzkiego — Bohdan Chreptowicz, referendarz litewski i Jarosz Jewłaszewski, pisarz ziemski nowogródzki (instrukcja nowogródzka, tamże, s. 198); z powiatu witebskiego — Mikołaj Chlebowicz, podstoli litewski, starosta oniksztyński i Aleksander Sapieha, podkomorzy witebski (instrukcja witebska, BPAN Kraków, rkps 365, s. 24); z powiatu orszańskiego — Fryderyk Łukomski, podkomorzy orszański i Jan Bilewicz, ciwun szawdowski (instrukcja orszańska, tamże, s. 30); z powiatu pińskiego — Konstanty Fieduszko, chorąży piński i Michał Dolski, sędzia ziemski piński, tamże, s. 35); z powiatu mińskiego —

Na obecnych 108 posłów z Korony posiadało tytuły 51, czyli 47,2%. Istnieje możliwość, że w izbie poselskiej znalazło się więcej utytułowanych przedstawicieli szlachty. Nie zawsze zapisywano pełną tytułaturę nawet w instrukcjach sejmikowych. W niektórych przypadkach trudno ustalić, a niekiedy sprawdzić pełniony przez posła urząd. W 1589 roku na 154 posłów różne tytuły posiadało 79 czyli 43,9%. Natomiast w 1627 roku na 132 posłów było 95 z tytułami, czyli 72%, zaś w 1629 roku na 144 posłów odnotowano 82 z tytułami, to jest 56,9%. Zatem pod koniec panowania Zygmunta III zwiększyła się liczba utytułowanych w izbie poselskiej. Udział poszczególnych kategorii urzędników w obradach sejmu z 1607 roku ilustruje tabela 5.

Tabela 5

Udział posłów sprawujących urzędy w obradach sejmu z 1607 roku

Urzędy	Małopolska		Wielkopolska		Ogółem	
	Liczba obecnych	% w stos. do 42 obecnych	Liczba obecnych	% w stos. do 66 obecnych	Liczba obecnych	% w stos. do 108 obecnych
kasztelan mniejszy	1	2,4	3	4,5	4	3,7
podkomorzy	5	11,9	7	10,6	12	11,1
starosta grodowy	2	4,8	4	6,0	6	5,5
podstarości grodowy	—	—	—	—	—	—
chorąży	2	4,8	4	6,0	6	5,5
sędzia ziemski	1	2,4	3	4,5	4	3,7
stolnik	1	2,4	1	1,5	2	1,8
podczaszy	—	—	—	—	—	—
podśędek	4	9,5	2	3,0	6	5,5
podstoli	—	—	1	1,5	1	0,9
cześnik	—	—	1	1,5	1	0,9
łowczy	—	—	—	—	—	—
wojski	—	—	3	4,5	3	2,8
pisarz ziemski	2	4,8	4	6,0	6	5,5
miecznik	—	—	—	—	—	—
ogółem	18	42,8	33	50	51	47,2

W 1607 roku największą grupę wśród urzędników stanowili podkomorzowie (11,9%), po nich starostowie grodowi (5,5%), chorążowie i pisarze ziemscy oraz podsędkowie. W 1589 roku kolejność była taka sama gdy chodzi o dwie pierwsze grupy urzędników. Najliczniej zostali wybrani podkomorzowie (9,9%), po nich starostowie grodowi (9,1%), sędziowie ziemscy i pisarze ziemscy. W 1627 roku starostowie grodowi przybyli na sejm w 11,6% wyprzedzając podkomorzonych. Wydaje się, że stosunkowo niski udział starostów w obradach sejmu w 1607 roku wynikał z sytuacji rokoszowej i żądań rewizji nadań. Być może wygodniej

Andrzej Stankiewicz, starosta miński i Fedor Drucki-Horski (instrukcja mińska, tamże, s. 28); z powiatu rzeczyckiego — Baltazar Strawiński, ciwun trocki i Iwan Sołtan (instrukcja rzeczycka, BPAN Kraków, rkps 360, s. 192). Sejmiki litewskie odbywały się 26 marca 1607. Za informację o posłach litewskich dziękuję serdecznie panu magistrowi Wojciechowi Sokołowskiemu.

było nie uczestniczyć w takich obradach. Spostrzeżenie to stanowi jedynie hipotezę, oczekującą na korektę w konfrontacji z innymi źródłami dotyczącymi zarówno tego sejmku, jak i rokoszu. W porównaniu z początkowymi latami panowania Zygmunta III nie nastąpiły jednak istotne zmiany w składzie izby poselskiej. W czołówce nadal utrzymywali się starostowie i podkomorzowie.

Udział posłów pełniących urzędy z poszczególnych prowincji Rzeczypospolitej przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Procentowy udział w obradach sejmowych utytułowanych posłów z poszczególnych prowincji

Prowincja	1589 r.	1607 r.	1627 r.	1629 r.
Wielkopolska	56,1	50,0	72,4	62,9
Małopolska	39,6	42,8	67,4	57,8

Na wszystkich czterech sejmach ustaliła się ta sama kolejność prowincji koronnych.

Rody magnackie, według moich ustaleń, reprezentowało 14 posłów z Małopolski, czyli 33,3% oraz 19 z Wielkopolski, czyli 28,8% obradujących. Wzięło więc udział w sejmie 33 posłów koronnych z rodzin magnackich, co stanowi 30,5%. Wyliczenia te nie odbiegają w sposób istotny od podobnych dla sejmku 1589 r. oraz dla dwu sejmów z końca panowania Zygmunta III. Na sejmie „pacyfikacyjnym” było obecnych 36,3%, w 1627 r. — 25,0%¹³, a na „ratyfikacyjnym” w 1629 r. — 30,6%¹⁴ przedstawicieli rodzin magnackich. Ich udział na obu ostatnich sejmach jest wyższy w reprezentacji wielkopolskiej, natomiast w 1589 r. i w 1607 r. — w małopolskiej.

Podobne obliczenia przeprowadzono dla poszczególnych województw i sejmików w różnych okresach. I. Kaniewska ustaliła dla trzech województw małopolskich — krakowskiego, sandomierskiego i lubelskiego za Zygmunta Augusta 19,5% magnatów¹⁵. Tylko dla województwa krakowskiego w latach 1572—1606 W. Urban wyliczył 23,0%¹⁶, natomiast K. Przyboś i A. Walaszek dla tegoż województwa w okresie 1609—1696 uzyskali wynik 21,3%¹⁷. Jak wynika z ustaleń W. Śladkowskiego dla lat 1572—1648 w województwie lubelskim rodziny magnackie reprezentowało na sejmach 30,0%¹⁸. Z badań W. Dworzaczka nad reprezentacją województw poznańskiego i kaliskiego dla okresu 1572—1655 wynika, że 47,0% posłów pochodziło z domów ma-

¹³ J. Seredyka, *Postowie wybrani na sejm warszawski w 1627 r.*, s. 22.

¹⁴ J. Seredyka, *Postowie na sejm „ratyfikacyjny” w 1629 r.*, s. 31.

¹⁵ I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja sejmowa za czasów Zygmunta Augusta 1548—1572*, Kraków 1974, s. 87.

¹⁶ W. Urban, *Skład społeczny i ideologia sejmiku krakowskiego w latach 1572—1606*, PH t. LXIV, 1953, s. 332.

¹⁷ K. Przyboś, A. Walaszek, *Reprezentacja sejmowa województwa krakowskiego w XVII wieku*, SH t. XX, 1977, z. 3, s. 392.

¹⁸ W. Śladkowski, *Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572—1648*, „Annales Universitatis UMCS”, seria F, t. XII, 1957, s. 143.

gnackich¹⁹. Jednak H. Olszewski doliczył się tylko 32,0% posłów wybranych w Środzie w okresie 1652—1655, posiadających więcej niż 10 wsi. Ustalił on poza tym dla lat 1746—1760 około 35,0% magnatów wśród posłów²⁰.

Wyniki uzyskane dla sejmu 1607 r. nie różnią się więc również od podobnych z innych badań nad przedstawicielstwem sejmikowym, prowadzonych zarówno w szerszym jak i węższym zakresie chronologicznym i terytorialnym. Wykazują te same proporcje 1/3:2/3 zajmowanych przez magnatów miejsc w stosunku do ogólnej liczby mandatów.

¹⁹ W. Dworzaczek, *Skład społeczny wielkopolskiej reprezentacji sejmowej w latach 1572—1655*, RH t. XXIII, 1957, s. 297.

²⁰ H. Olszewski, *Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii 1652—1763*, Poznań 1966, s. 102—104.